

Інна Демуз
(Переяслав-Хмельницький)

ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІ ТА ПОБУТОВІ ПІЛЬГИ ІНВАЛІДАМ ВІЙНИ У СРСР У 1960-х – 1970-х рр.: ЗАКОНОДАВЧА БАЗА

У статті на основі аналізу основних законодавчих актів, прийнятих у СРСР, висвітлено політику держави у 1960-х – 1970-х рр. щодо житлово-комунального та побутового обслуговування інвалідів війни.

Ключові слова: інваліди війни, пільги, житлова площа, будівництво індивідуального житла, безвідсоткові кредити, комунальні послуги, виконавчий комітет, нормативні акти, постанови Ради Міністрів.

Одним із важливих напрямків соціальної політики є соціальний захист інвалідів, у тому числі й інвалідів війни. Ставлення до громадян із обмеженими можливостями визначається прикметною ознакою цивілізованості та демократичності держави. В основу принципу соціального захисту покладено захищеність інвалідів шляхом створення для них відповідних умов і однакових можливостей для реалізації життєвих потреб, здібностей і творчого потенціалу. Не останнє місце серед цих умов займає система пільг на оплату громадянами житлово-комунальних послуг, тому, зважаючи на сьогоденну тенденцію до зростання цін на такі види послуг, актуальність питання значно підвищується.

Як показує вітчизняна законодавча база, житлово-комунальні послуги – це результат господарської діяльності, спрямованої на забезпечення умов проживання та перебування осіб у житлових і нежитлових приміщеннях, будинках і спорудах, комплексах будинків і споруд відповідно до нормативів, норм, стандартів, порядків і правил. Державна політика у сфері житлово-комунальних послуг спрямована на забезпечення раціонального використання наявних ресурсів і сталого розвитку населених пунктів; регулювання цін (тарифів) на житлово-комунальні послуги; забезпечення однакових можливостей доступу до отримання мінімальних норм житлово-комунальних послуг для споживачів незалежно від соціального, майнового стану, віку, місцеперебування та форми власності юридичних осіб, забезпечення соціального захисту малозабезпечених громадян. Аналогічні гарантії щодо житлово-комунальних послуг були надані також громадянам СРСР і союзних республік. Тому метою даної статті є аналіз основних правових документів Радянського Союзу, які гарантували таке право та відповідні пільги у сфері житлово-комунальних послуг для інвалідів війни у 1960-х – 1970-х рр. Історіографія питання представлена збірниками нормативних актів щодо соціального захисту населення, у тому числі ветеранів війни та інвалідів [3, 5-7], і юридичними коментарями до діючого у 1960-х – 1970-х рр. у СРСР законодавства [1-2, 4].

Законодавча база щодо покращення житлово-побутових умов інвалідів війни в СРСР почала розроблятися задовго до 1960-х рр. Так, у роки Великої Вітчизняної війни була прийнята постанова, згідно з якою на керівників господарських організацій покладалася особиста відповідальність за забезпечення інвалідів війни житловою площею першочергово (Постанова Раднаркому СРСР від 6 травня 1942 р. № 640) [14, с. 396]. Наступні нормативні акти спрямовувалися на покращення житлових умов інвалідів війни. Зокрема на основі постанов Ради Міністрів СРСР від 6 березня 1965 р. № 140 і від 20 травня 1965 р. Ради міністрів союзних республік, завданням міністерств і відомств, а також виконкомів місцевих рад визначалося сприяння інвалідам війни у їхньому першочерговому забезпеченні житловою площею та будівництві індивідуальних будинків [13, с. 392].

Важливе значення мала постанова Раднаркому СРСР від 21 вересня 1945 р. № 2436, згідно з якою міністерства та відомства зобов'язувалися передати у розпорядження місцевих рад

10 % усієї житлової площі у новобудовах і відновлених будинках, яка могла б використовуватися виключно для заселення інвалідами війни, родинами загиблих воїнів, демобілізованими особами та родинами військовослужбовців [10, с. 396-397].

У республіках СРСР інваліди війни за власним вибором могли ставати на облік для отримання житла або за місцем роботи, або у виконкомі Ради народних депутатів за місцем проживання. При цьому визначався порядок, за яким особи, які залишали робочі місця у зв'язку з виходом на заслужений відпочинок і потребували покращення житлових умов, забезпечувалися житловою площею підприємствами, установами й організаціями, де вони працювали перед виходом на пенсію, разом із працівниками та службовцями даних закладів (Постанова Ради Міністрів РРФСР від 7 березня 1960 р.) [15, с. 399-400].

Облік інвалідів війни, які потребували житлової площі, здійснювався за місцем їхнього постійного проживання у виконкомках місцевих Рад або за місцем роботи на підприємствах, в установах і організаціях. Для взяття на облік інваліду необхідно було подати у виконком або за місцем роботи заяву та виписку з домової книги, копію фінансового особового рахунку та (в окремих випадках) довідку медичної установи, санепідемстанції та бюро технічної інвентаризації. Взяття громадян на облік за місцем їхнього постійного проживання здійснювалося на основі рішення виконкому місцевої ради, а на підприємствах, в установах і організаціях – за рішенням адміністрації і фабзамміськкому (фабрично-заводського місцевого комітету – виконавчого виборного органу первинної профсоюзної організації на підприємствах і в установах). Інваліди війни, стосовно яких приймалося рішення про взяття на облік, зараховувалися виконкомом або підприємством в особливі списки «черговиків» на отримання житлової площі [1, с. 58].

Житлова площа в будинках, що знаходилися у віданні місцевих рад, надавалася виконкомом місцевої ради за участю громадськості (комісії з житлових питань), про що приймалося відповідне рішення.

На підприємствах, в установах і організаціях житлова площа надавалася на основі спільного рішення адміністрації та фабзамміськкому.

У будинках окремих підприємств і установ житлова площа робітникам і службовцям надавалася на період їхньої роботи, а у випадку закінчення трудових відносин унаслідок певних причин (наприклад, у зв'язку зі звільненням за власним бажанням) вони могли бути виселені у судовому порядку без надання їм житлової площі. Проте для інвалідів війни встановлювалися пільги: вони могли бути виселені лише за фактом надання їм і проживаючим із ними членам родини іншої житлової площі (що засвідчено у громадянських кодексах союзних республік).

Постановами Ради Міністрів СРСР інвалідам війни гарантувалися пільги і при спорудженні власних будинків. Так, особам, які споруджували індивідуальні будинки та проживали у сільській місцевості та у містах і селищах міського типу, надавалися кредити розміром до 1 500 крб. (Постанови Ради Міністрів СРСР від 20 грудня 1976 р. і від 14 квітня 1977 р.), які отримувалися на пільгових умовах: погашення кредиту здійснювалося протягом 10 років, починаючи з третього року після завершення будівництва житла і, що особливо важливо, без сплати відсотків за користування кредитом.

Безвідсоткові кредити на індивідуальне житлове будівництво видавалися як працюючим, так і непрацюючим інвалідам війни Держбанком СРСР або Будбанком СРСР залежно місця проживання чи роботи інваліда. Сільським жителям, а також робітникам підприємств, установ і організацій, розміщених у сільській місцевості, кредити видавалися установами Держбанку СРСР. Умови видачі безвідсоткових кредитів даній категорії інвалідів визначалися Інструкцією Держбанку СРСР, згідно з якою непрацюючому інваліду для отримання кредиту необхідно було попередньо звернутися у виконком районної або сільської ради з проханням про видачу йому кредиту на спорудження будинку. Після винесення виконкомом рішення про видачу кредиту інвалід мав подати відповідну заяву в установу Держбанку, довідку про відведення земельної ділянки під забудову, проект будівництва житла, дозволеного до застосування районним архітектором або інженером-інспектором державного архітектурно-будівничого контролю,

рішення однієї з цих осіб на виконання будівельних робіт, а також довідку відділу соціального забезпечення або райвійськкомату про отримання пенсії [1, с. 60].

Інваліди війни – члени колгоспів і госпрозрахункових підприємств і організацій – мали подати заяву про видачу кредиту відповідно на ім'я керівника колгоспу, керівника підприємства або організації, але не на ім'я керуючого банком, і додати до заяви перераховані вище документи, за виключенням рішення виконкому місцевої ради про видачу кредиту. Якщо інвалід працював у державній установі, то заява про видачу кредиту подавалася ним, як і непрацюючим інвалідом, в установу Держбанку з доданням клопотання з місця роботи і аналогічними документами (рішення виконкому місцевої ради про видачу кредиту).

Інваліди війни, що проживали у містах і селищах міського типу, безвідсоткові кредити на індивідуальне будівництво отримували в установах Будбанку СРСР [1, с. 60].

Окрім кредитів на індивідуальне житлове будівництво, інваліди війни мали право отримувати безвідсоткові кредити і на капітальний ремонт їхніх будинків, а також мали пільги на купівлю будівельних матеріалів, виділення транспортних засобів для їхнього перевезення тощо [11, с. 400-401].

Пільги для інвалідів війни I-ї, II-ї та III-ї груп на оплату житлової площі та комунальних послуг були передбачені постановами ЦК КПРС і Ради Міністрів від 18 квітня 1975 р. і від 21 лютого 1980 р. На основі даних документів, житлова площа (у межах норми, що визначалася законодавством союзних республік), де проживали інваліди зі своїми сім'ями, оплачувалася у розмірі 50 % квартплати, вирахованої за ставками, встановленими для робітників і службовців. Додаткова житлова площа (зокрема, в РРФСС – до 15 м²), зайнята інвалідами та членами їхніх сімей, оплачувалася в одиничному розмірі. Інвалідам війни та членам їхніх родин, які проживали разом із ними, надавалася також 50-відсоткова знижка на сплату комунальних послуг: за користування опаленням, холодним і гарячим водопостачанням, каналізацією, газом та електроенергією [8, с. 398].

При наданні інваліду війни пільг на оплату житлової площі та комунальних послуг враховувалися усі члени сім'ї, які проживали разом із ним: ті, які знаходилися на утриманні інваліда, а також ті, що мали самостійний прибуток. При цьому питання визначення особи наймача житлового приміщення – інваліда чи когось із членів родини – не було суттєвим.

Право на пільги при оплаті житлової площі мали інваліди війни, що жили у відомчих будинках місцевих рад, державних, кооперативних (окрім житлово-будівельних кооперативів) і громадських підприємств, установ і організацій. Комунальні послуги за пільговими тарифами оплачувалися інвалідами, які проживали в усіх будинках відомства місцевих Рад, державних, кооперативних (включаючи житлово-будівельні кооперативи) і громадських підприємств, установ і організацій, а також у приватних будинках громадян (включно з будинками, що належали колгоспам) [16, с. 398].

Інвалідам війни I-ї і II-ї груп, які проживали в будинках без центрального опалення, надавалися знижки у розмірі 50 % від вартості палива (якщо вони не мали права на більш високі пільги на інших умовах), придбаного у межах норм, встановлених для продажу населенню (Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 10 листопада 1978 р.) [9, с. 395]. Паливо інвалідам війни надавалося і доставлялося позачергово.

Зазначені пільги, гарантовані постановою ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР від 18 квітня 1975 р. «Про додаткові пільги для інвалідів Вітчизняної війни і сімей загиблих військовослужбовців», поширювалися, як зазначалося у Положенні, на такі категорії:

- інваліди Вітчизняної війни I і II груп, включаючи інвалідів із числа партизан, робітників і службовців відповідних категорій, які стали інвалідами внаслідок поранення, каліцтва або захворювання, отриманого у період Вітчизняної війни в районі військових дій, на прифронтових ділянках залізниць, спорудженні оборонних рубежів, військово-морських баз і аеродромів, і прирівняних за пенсійним забезпеченням до військовослужбовців;
- прирівняні до інвалідів Вітчизняної війни інші інваліди I і II груп із числа:
 - a) військовослужбовців, що стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва,

отриманих під час захисту СРСР або при виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті в інші періоди, і партизан громадянської війни; б) громадян, що стали інвалідами внаслідок поранення, каліцтва чи захворювання, отриманого в період перебування у винищувальних батальйонах, взводах і загонах захисту народу; в) осіб керівного і рядового складу органів Міністерства внутрішніх справ СРСР, що стали інвалідами внаслідок поранення, контузії або каліцтва, отриманого під час виконання службових обов'язків [16, с. 398].

Згідно з постановою Ради Міністрів СРСР від 10 листопада 1967 р. Радам Міністрів Бурятської АРСР, Комі АРСР, виконкомам Красноярської крайової Ради депутатів трудящих, Іркутської, Томської, Тюменської, Мурманської і Архангельської обласних Рад депутатів трудящих дозволено організовувати з числа робітників і службовців, що пропрацювали в районах Крайньої Півночі та у місцевостях, прирівняних до даних регіонів, не менше 15 років, житлово-будівельні кооперативи для спорудження житлових будинків у містах і робітничих селищах інших республік і областей, окрім адміністративних центрів союзних республік, міст Москви та Ленінграду, Московської області, а також курортних місцевостей. Робітники і службовці, які отримали інвалідність у період праці на підприємствах, розміщених у районах Крайньої Півночі та в місцевостях, прирівняних до даних регіонів, могли вступати в дані кооперативи й до закінчення вказаного строку [12, с. 400].

Законодавство СРСР і союзних республік, а також нормативні акти окремих міністерств і відомств гарантували й побутові пільги інвалідам війни. Так, дана категорія пільговиків мала право на позачергове обслуговування у їдальнях, банях, пральнях, перукарнях, майстернях із пошиття і ремонту одягу, при проїзді міським транспортом тощо. Інваліди війни могли придбати за попереднім замовленням у магазинах за місцем проживання промислові товари підвищеного попиту для особистого та загальносімейного користування: меблі, килими, кольорові телевізори, радіоприймачі, холодильники, запчастини до автомобілів і мотоциклів (зазначена гарантія прописувалася у постанові Ради Міністрів РРФСР від 20 березня 1979 р. № 153; аналогічні умови забезпечення інвалідів промисловими товарами були і в інших республіках).

Інваліди війни могли купувати товари на виплату терміном два роки незалежно від вартості покупки; пільговою була й передача придбаних у кредит товарів без виплати першочергового внеску. При розподілі земельних ділянок під колективні й індивідуальні городи виконками місцевих Рад зобов'язувалися виділяти в першу чергу кращі земельні наділи, що розташовувалися недалеко від місця проживання інвалідів. Косовиці та пасовиська також виділялися інвалідам війни першочергово з урахуванням наявності у них худоби (Постанова Ради Міністрів СРСР від 17 серпня 1947 р.) [1, с. 63].

Згідно з Правилами користування міським телефонним зв'язком (затверджено наказом Міністерства зв'язку СРСР від 28 червня 1974 р.), інвалідам війни I, II і III груп телефони встановлювалися позачергово [9, с. 395; 17, с. 401]. Порядок надання інвалідам і учасникам Вітчизняної війни першочергового права на встановлення телефону визначався Міністерством зв'язку СРСР або відповідними міністерствами, відомствами чи їхніми місцевими органами (згідно з роз'ясненнями Держкомпраці СРСР від 14 грудня 1978 р.).

Інваліди війни користувалися правом позачергової купівлі квитків у касах театрів, концертних залах, цирків та інших культурно-масових установ.

Таким чином, радянське законодавство 1960-х – 1970-х рр. юридично гарантувало інвалідам війни певні пільги в житлово-комунальній сфері, зокрема першочергове забезпечення їх і їхніх родин житловою площею, отримання безвідсоткових або пільгових кредитів для спорудження індивідуального житла та капітального ремонту, дозвіл ставати на облік для отримання власної житлової площі тощо. Для інвалідів війни передбачалися також пільги на оплату комунальних та інших побутових послуг, а також на придбання палива.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Глазунов А.Д. Забота Советского государства об инвалидах войны / А.Д. Глазунов. – М.: Знание, 1981. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Государство и право»; № 1).
2. Глазунов А.Д. Участникам войны – льготы и преимущества / А.Д. Глазунов. – М.: Знание, 1983. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Государство и право; 10).
3. Льготы ветеранам войны, воинам-интернационалистам и другим категориям граждан СССР: Сб. нормативных актов / В.А. Дзюба, В.К. Марченков, М.С. Безвитный и др. Под ред. В.А. Дзюбы. – М.: Юридическая литература, 1991. – 464 с.
4. Льготы и преимущества инвалидам и участникам Великой Отечественной войны: [Сборник / Сост. Г.П. Кочаненко]. – Куйбышев: Куйбышевское книжное издательство, 1980. – 32 с.
5. Льготы участникам Великой Отечественной войны / Сост. М.Л. Захаров. – М.: Юридическая литература, 1985. – 95 с.
6. Льготы участникам Великой Отечественной войны / Сост. М.Л. Захаров. – [2-е изд.]. – М.: Юридическая литература, 1986. – 96 с.
7. Льготы участникам Великой Отечественной войны: [Сборник / Сост. М.Л. Захаров]. – [3-е изд., изм. и доп.]. – М.: Юридическая литература, 1988. – 127 с.
8. О дополнительных льготах для инвалидов Отечественной войны и семей погибших военнослужащих. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 18 апреля 1975 г. № 304 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 393-394.
9. О мерах по дальнейшему улучшению материально-бытовых условий участников Великой Отечественной войны. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 10 ноября 1978 г. № 907 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 394-396.
10. О мероприятиях по оказанию помощи демобилизованным, семьям погибших воинов, инвалидам Отечественной войны и семьям военнослужащих. Постановление СНК СССР от 21 сентября 1945 г. № 2436 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 396-397.
11. О порядке выдачи инвалидам Отечественной войны и другим инвалидам из числа военнослужащих ссуд на капитальный ремонт жилых домов. Постановление Совета Министров СССР от 8 февраля 1968 г. № 87 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 400-401.
12. О порядке применения Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 сентября 1967 г. «О расширении льгот для лиц, работающих в районах Крайнего Севера и местностях, приравненных к районам Крайнего Севера». Постановление Совета Министров СССР от 10 ноября 1967 г. № 1029 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 400.
13. О расширении льгот инвалидов Отечественной войны и членам семей военнослужащих, погибших в Великую Отечественную войну. Постановление Совета Министров СССР от 6 марта 1965 г. № 140 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 392-393.
14. О трудовом устройстве инвалидов Отечественной войны. Постановление Совнаркома СССР от 6 мая 1942 г. № 640 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 396.
15. Об обеспечении жилой площадью лиц, оставивших работу в связи с переходом на пенсию. Постановление Совета Министров РСФСР от 7 марта 1960 г. № 322 // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 399-400.

16. Положение о порядке предоставления льгот по оплате жилой площади и коммунальных услуг инвалидам Отечественной войны I и II групп и семьям погибших военнослужащих, а также проезду на городском пассажирском транспорте и автомобильном транспорте общего пользования в сельской местности инвалидам Отечественной войны. Утверждено постановлением Совета Министров РСФСР от 15 мая 1975 г. № 312 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 397-399.

17. Правила пользования городской телефонной связью. Приложение к приказу Министерства связи СССР от 28 июня 1974 г. № 350 [Извлечение] // Социальное обеспечение и страхование в СССР: Сборник нормативных актов. – М.: Юридическая литература, 1979. – С. 401.

18. Филиппова М.В. Льготы для участников Великой Отечественной войны / М.В. Филиппова. – Л.: Лениздат, 1991. – 111 с. – (Юридический всеобуч).

19. Чангулі Г.І. Пільги ветеранам / Г.І. Чангулі. – К., 1990. – 48 с. – (Серія II «Громадянин і закон» (Товариство «Знання» УРСР; № 10).

Демуз И. Жилищно-коммунальные и бытовые льготы инвалидам войны в СССР у 1960-х – 1970-х гг.: законодательный базис.

В статье на основании анализа главных законодательных актов, принятых в СССР, освещена политика государства в 1960-х – 1970-х гг. относительно жилищно-коммунального и бытового обслуживания инвалидов войны.

Ключевые слова: инвалиды войны, льготы, жилищная площадь, строительство индивидуального жилья, беспроцентные кредиты, коммунальные услуги, исполнительный комитет, нормативные акты, постановления Совета Министров.

Demuz I. Housing and municipal and internal benefits of disabled veterans in the USSR in the 1960s - 1970s: legal framework.

In the article the USSR policy in 1960-1970s in housing and domestic service of disabled veterans is highlighted, based on the analyses of main legislative acts.

Key-words: disabled veterans, benefits, living area, construction of individual housing, interest-free loans, public service, executive committee, regulations, resolutions of the Council of Ministers.

Одержано 2.10.2013.